

Markusovszky jelentősége a szülészeti és nőgyógyászat fejlődésében*

Hirschler Imre dr.

„Arbores serit agricola, quorum fructus nec viderit unquam”, idézte Markusovszky Lajos 3 évvel halála előtt az Országos Közegészségügyi Egyesület elnöki megnyitójában, és életének utolsó évtizedében is még mindig újabb és újabb célokat tűzött ki, bár tisztában volt vele, hogy ezen tetteinek gyümölcsét már nem érheti meg. Mi, hálás utódai, büszkén és jogosan állapítjuk meg, hogy az általa elvetett magokból kinőtt fák dús termést hoztak. Ilyen évszázados fa az Orvosi Hetilap is és a Markusovszky teremtő géniusza előtti hódolat kötelez annak megállapítására, hogy a munkára ösztönzés, majd a teljesítmények elbírálása, a jutalmazásra érdemes szerzők kiválogatása korántsem könnyű feladat. Egy-egy évfolyam értékelő áttekintésekor derül ki igazán, hogy nagyon sok a jó közlemény és ha anyagi lehetőségeink nem szabnának korlátot, még többen érdemelnének jutalmat, akik szakterületükön eredményesen szolgálták a magyar orvostudomány és az egész emberiség haladásának, fejlődésének nemes ügyét.

Úgy véltem, megtisztelő megbízatásomnak akkor felelek meg legjobban, ha összefoglalom Markusovszky Lajos működésének jelentőségét a szülészeti és nőgyógyászat fejlődésében. Nincs a magyar egészségügynek olyan területe, ahol Markusovszky maradandót ne alkotott volna. Érdeklődése átfogó jellegű volt, az orvostudomány minden részével foglalkozott, kora összes ismeretének általánosítására törekedett. Tanúskodnak erről cikkei, kommentárjai, javaslatai, az Országos Közegészségügyi Egyesület és Orvosegyesület elnöki megnyitói. Munkájának eredményei — célkitűzéseinek megfelelően — az országon belül mutatkoztak. „Lángoló hazaszeretete arra készítette, hogy a maga hazájában mozdítsa elő mindazon tulajdonságok fejlődését, amelyek az embert nemessé, a nemzetet nagyvá tehetik” — írja róla Korányi Frigyes emlékbeszédében. A szülészeti vonatkozásában azonban jelentősége túlnő az országhatárokon, mert *közreműködése nélkül aligha váltak volna Semmelweis tanításai az emberiség közkincsévé.*

Barátságuk kora ifjúságukban keletkezett. Markusovszky a bécsi Sebészeti Klinikán volt műtönövendék. Mint Semmelweis lakótársa és elválaszthatatlan barátja, látta megszületni és fejlődni a nagy gondolatot. Markusovszky így ír erről: „Semmelweis tanár baráti szívességéből a szülészeti kóroda látogatásának ideje alatt szemtanúja voltam azon éber, nyugalmat nem ismerő, az embereket és viszonyokat vizsga és gyanakodó szemmel megfigyelő s az egészség és megbetegedés minden ténye-

zőt fürkésző eljárásnak, mellyel ő az ádáz és alattomosan gyilkoló ellenséget meglesni s tetten kapni, a megbetegedés okát fölfedezni lankadatlanul iparkodott. Kísérletlenül semmi sem maradt”. Amikor Klein professzor 1846-ban megszüntette Semmelweis klinikai alkalmazását és 8 hónap fáradságot nem ismerő munkája — úgy látszott — veszendőbe megy, Markusovszky javaslatára együtt utaztak Vencelcebe, hogy — mint Semmelweis írja — „műkin-cseinek láttán felderítsem hangulatomat és kedélyemet, melyet szülészeti klinikai élményeim már nagyon megviseltek”.

Ez az első történelmi adat arra, hogy Markusovszky nemcsak hűséges barát volt, hanem — mint arra sok későbbi feljegyzés is utal — mentora, ösztönzője is a lángeszű magyar orvosnak, aki — mint oly sokan a zsenik között — a mindennapi élet reális követelményei között nem jól igazodott el. Jellemző erre — egyben nehézkességére, ha előadásról, írásról volt szó —, hogy óriási felfedezéséről, amelynek időpontját Semmelweis 1847 májusának második felére teszi, az első közlemény *Hebra* tollából jelenik meg a bécsi orvosegyesület folyóiratában 1847 végén. Majd 1849 októberében *Skoda* ismerteti az új tant a bécsi Tudományos Akadémia ülésén — helyenként hiányosan, félreértésekre adva alkalmat — és Semmelweis csak 1850. május 15-én tartja meg előadását a bécsi Orvosegyesületben, amelyre pedig már 1849 februárjában felszólítást kapott. Ez az első előadás, amelyet élénk vita követett, publikálásra nem került.

Markusovszky 1847-től már Pesten működik mint Balassa tanársegédje, majd a szabadságharc alatt Görgey orvosaként, Semmelweissel állandó levelezésben van.

Bécsi orvosegyesületi előadása megtartása után 5 hónappal Semmelweis — mint ismeretes — elhagyja Bécset és Pestre költözik. Elhatározását mindenki hibáztatja, kivéve Markusovszkyt, aki helyesli és megérti azt. Így ír erről: „Semmelweis a bécsi egyetemnél és kormányánál pártolásra nem talált... midőn a birodalom fővárosában a reactio nemcsak politikai téren törekedett a szabadelvűség elnyomására, de politikai felügyelését a tudományokra is kiterjeszté... a tudományos forradalmárnak sem lehetett többé ott helye, s Semmelweis a magát a civilizáció székhelyének octroyirozó várost elhagyván, szebb jövő reményében hazájában telepedett meg, folytatva és bővítve tapasztalatait”.

Magyarországon ez idő szerint elég vigasztalan a helyzet. Markusovszky így jellemzi: „Az 1848/49-ik évi — lelkesítő, leverő — napok letűntek volt; a mozgalmak, előretökölő életet rendőrileg szabályozott, szuronnal őrzött nyugalom váltotta fel; hazánk és vele tudományunk idegen kézbe ju-

* Elhangzott 1967. április 25-én az Orvosi Hetilap Markusovszky-díjak kiosztásakor.

tott; az irodalom a régen múlt emlékeinek gyűjtésére utalva volt, a jelennel s a jövővel foglalkoznia nem lehetett; a közéletből kizárt nemzeti aspirációk a társadalmi körökbe menekültek. Ily viszonyok nyomása alatt Balassa szeretetre méltó egyénisége körül az elvek és a hazaszeretet közössége folytán növendékei és barátaiából szintén egy kis kör képződött, mely reményét egy szebb jövőbe nem vesztette, annak bekövetkezését összetett kézzel bevárni nem tudta, s érdekében a fennálló körülményeket is felhasználni törekedett, tanulni, tenni kívánt”.

A „Balassa-kör” keretében tartotta Hirschler Ignác az úgynevezett „histológus”-estélyeket, a körhöz tartoztak még „ab ovo” Lumnitzer Sándor, Bókai János, Wagner János, Kanka Károly, Korányi Frigyes, Sas István, Lengyel Endre és más kartársak. Semmelweis könnyen talált kapcsolatot a körrel, hiszen a bécsi magyar orvoskolóniához tartozott Balassa, Markusovszky, Hirschler, Kanka, Bókai is.

A Balassa-körben a legtekintélyesebb orvosok csoportosultak, nagy befolyásuk volt az ország szellemi életére, különösen pedig az egészségügy alakulására. Ebben a baráti társaságban, amely „rokontörekvésű, tudománykedvelő, amellett egyenes jellemű és egymás iránt sympathiával is telt férfiakból állt”, talált vigaszt, reményt és támaszt Semmelweis. A Balassa-kör hatásosan érvényesítette befolyását mind Semmelweis Rókus kórházi, mind pedig egyetemi tanári kinevezése érdekében.

Meg kell említeni, hogy amikor az orvoskari tanári testület foglalkozott a tanárságra jelentkezőkkel, a két külföldi pályázó jellemzésében szerepelt azok irodalmi működése is. Talán éppen irodalmi működésének hiánya miatt jelölték Semmelweist a második helyen. A következő évben a megüresedett bécsi tanszékre pályázott, de a bécsi egyetemi orvoskar ekkor nem jelölte.

Nyilván az irodalmi tevékenységre buzdító baráti szavak sarkallták tudományos és irodalmi működésre, és ezek eredményeként tartott a pesti orvosegyesületben négy előadást, amelyekről a Wiener Med. Wochenschrift is közölt beszámolót. Nagyon valószínű, hogy már ekkor is nagy szerepet játszott a baráti ösztönzésben Markusovszky Lajos szervező, mozgósító, bátorító hatása.

1857-ben megindult az Orvosi Hetilap és az 1858-as évfolyam első számaiban folytatásokban megjelent Semmelweis cikke: „A gyermekági láz kórtana”, majd 1861-ben kiadásra került korszakalkotó műve: „Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers”. Markusovszky működését az önzetlenség, szerénység, a háttérben maradás jellemezte. Semmelweis könyvéről írt remek ismertetésében és méltatásában a következőket írja: „Semmelweis értekezése bevezetésében azt mondja, hogy ő *nem szeret írni** és hogy a polémia-nak nem barátja... az első mellett annál biztosabban tehetünk tanúságot, miután az Orvosi Hetilap-

nak jutott azon szerencse, hogy őt nyugalmából felverje és a gyermekági lázról tapasztalatainak első önálló közzétételére bírja. S megvalljuk, hogy a *lelkifurdalás egy nemével gondolunk vissza azon enyhe kényszerre, mit nála az egyes „önkénytes” cikkek megszavazása végett kellett alkalmazásba hoznunk*”.*

Müller Kálmán írásából ismeretes, hogy az Orvosi Hetilap megindításakor „Markusovszky fáradhatatlan buzgalommal toborozta a munkatársakat és jó ideig egymaga végezte a szerkesztés minden munkáját”. Nyilván ő az, aki Semmelweist cikkeinek megírására biztatta. Tauffer is megerősíti ezt Semmelweis emlékbeszédében, ahol így ír Markusovszkyról: „Semmelweis szellemének leghatékonyabb támasza, világgraszoló küzdelmeiben kardhordozója, sokszor csüggedő lelkének megvigasztalója és már-már lankadó energiájának újjáélesztője... mert *nagy kérdés, hogy Markusovszky morális hatása nélkül egyáltalán napvilágot látott volna-e Semmelweis epochális munkája 1861-ben, mert tudva van, hogy Bécsből való távozta után teljes 10 éven át apáthiába és hallgatásba merült, melyből csak környezetének és különösen Markusovszkynak ráhatása folytán lépett ki ismét*”.*

De miért akkor a lelkifurdalás? Mikor Semmelweis hazatért, „az elszenvedett csalódások és méltatlan bánásmód egyre fokozták idegességét és mind izgatottabban védte igazát és ehhez nálunk különösen Markusovszkyban talált biztató támaszra” — írja Müller Kálmán. Később kórházi-klinikai munkája, nagy magányakorlata, baráti köre úgy látszik, lefoglalta idejét és a régi lángból csak parázs maradt. Ezt a parazsat szította fel Markusovszky. Semmelweis ismét megkezdte levelezését, megírja cikkét, majd könyvét és amikor ezek sem hozzák meg a külföld joggal várt elismerését, akkor Semmelweis valósággal rabjává vált tanainak, arról beszélve, írva egyre ingerültebb lett.

Breisky ellen is, aki Semmelweis tanainak legalaposabb opponense volt, Markusovszky lépett a küzdőterre. Breisky kifogásait kellő értékükre leszállítva, védi Semmelweis tanítását és állást foglal a prophylaxis bevezetése mellett. A „szabatos fürkészetnek” — írja — „ki kellend még mutatni szövet és vegytanilag, hogy milyen ez a szerves anyag, mely a fertőzést okozza: mi úton és módon jut a szervezet belsejébe, mint működik ott vegyileg, élettanilag, melyek felszívása és működésének feltételei, miután úgy látszik, nem mindenkor hat; mifélek azon élettani folyamatok, melyeknek egymásbafűződése által, hol gyermekági láz minden termény nélkül, hol pedig bő és terjedelmes izzadásmányok és áttétek történnek stb.”.

Győri Tibor joggal állítja, hogy „A jövőnek Markusovszky által sürgetett »szabatos fürkészete« világosságot hozott a bomlott szerves anyag mibenlétére és ezzel Semmelweis tanításait teljességgel és egyszerűen és mindenkorra igazolta”.

Legyen szabad hangot adnom annak a feltételezésemnek, hogy Markusovszky úgy igyekezett Semmelweis feldúlt lelkiállapotát nyugalomba hoz-

* Kiemelés tőlem — H. I.

ni, hogy érdeklődését szakmájának egyéb területei felé irányította. 1860. év végén az Orvosi Hetilap hírt ad arról, hogy Semmelweis hozzákezdett egy teljes szülészeti tankönyv megírásához. Ez a hirdetés az 1862. évi 6. és 49. számban újra megjelent. Sajnos a könyv kéziratát, a hozzá készített ábrákat nem találták meg, de az ilyen közlés megfelel annak „az enyhe kényszernek”, amellyel a szerkesztő egy mű elkészülését kezdeményezi vagy sürgeti. 1864-től Semmelweis szerkeszti az Orvosi Hetilap „Nő és gyermekgyógyászat” című mellékletét. Néhány casuistikus közleménye után 1864-ben Semmelweisnek két terjedelmesebb cikke jelenik meg az ivari vérzés témaköréből, majd 1865-ben befejezetlenül maradt közleménye a petefészek cysták műtéti kezeléséről.

Markusovszky 1862-ben 4 hónapos angliai tanulmányutat tett. A nőgyógyászat helyzetét különösen figyelte — azt hiszem — elsősorban barátja érdekében és hasznára, mert akkori tapasztalatait csak 2—3 év múlva közölte: „Tanulmányok az angol nőgyógyászat terén” című cikksorozatban. Ismerteti az új tudományos felfedezéseket, az ezek körül folyó vitákat és állásfoglalását — mint mindenben — az igazság keresése, kérlelhetetlen logika, a tények alapján történő ítélet jellemzi. A cikk bevezető részében Bennet* tanár példáján mutatja be, aki a cervix nagy pathológiás jelentőségét fejtette ki, hogy az új milyen nehezen tör utat: „E küzdelmek sok tekintetben emlékeztetnek Semmelweis tanárnak a gyermekági láz oktana iránt folytatott tudományos harcára” — írja. Ha Semmelweis munkakészsége nem hanyatlik és tovább él, ezek a tanulmányok talán Semmelweis tollából, saját tapasztalataival gazdagítva jelentek volna meg.

Markusovszky nagy jelentőségűnek tartotta a szülészet tanulását, amely 1869-ig nem volt kötelező tárgy. 1865-ben az orvostanhallgatókhoz intézett, szokásos tanévnyitó cikkében felhívással fordult az egyetemi ifjúsághoz, hogy önként tanulja a szülészetet, mert az orvosi gyakorlatban arra nagy szükség lesz: „Márpedig a szülészet egyike a legbiztosabb orvosi tanoknak, ennél fogva a hiba kétszerte súlyos, súlyos még annál is inkább, mert a vidéki orvos tudhatja, hogy szülészeti ösmeretek és ügyesség ott nélkülözhetetlenek, s hogy a segítség gyors nyújtásának hiánya életveszéllyel jár. Kérésünk ennél fogva az orvosjelölt ifjúsághoz az, hogy: e tant ne csak könyvből tanulják, de be is gyakorolják. Ne várják be azon időt, míg egyszer valahára a szülészet egyetemünkénél is, mint másutt... köteles szigorlati tantárggyá fog emelkedni, s tanulása a sokkal fontosabb gyakorlatra is kiterjesztetni, de tegyék ezt önként, tegyék azonnal, megelőzve szorgalmuk által a tanrendszer reformjának sajnos késedelmét...”

A szülészet és nőgyógyászat iránti érdeklődését mindvégig megőrizte. 1887-ben orvosegyesületi elnöki megnyitójában nagyfokú tájékozottsággal érintelte a gynekológiai sebészet fejlődését. Elnöke

* Bennet, John Henry (1816—1891) jeles angol szülész, nőgyógyász és pathológus.

lett a „Puerperalis Bizottságnak”, amely Semmelweis felfedezésének alapján kidolgozta a szülész és bábanyakorlat fertőtlenítő eljárásának szabálytervezetét. A bizottság megbízatásánál szélesebb körre fordította figyelmét; egyik tagja Tauffer Vilmos 1891-ben terjedelmes munkában adott számot a bábahelyzetről, az ország szülészeti ellátásáról.

A megemlékezés célja azonban nemcsak az, hogy hálaikat rójuk le a magyar orvostudomány e nagyszerű géniusza előtt, hanem az is, hogy munkásságából hasznos tanulságokat merítsünk. Meg kell őriznünk és tovább kell adnunk örökségét, amelynek a magyar egészségügyi fejlődés érdekében végzett szenvedélyes és fáradhatatlan munka, az igazsághoz való ragaszkodás, a haladást akadályozó tényezőkkel szemben egészséges türelmetlenség, szerénység, önzetlenség és önfeláldozás adja meg hatalmas értékét.

A gyermekági láz már nem veszélyezteti a szülő nőt, mégis — mintha a Puerperalis Bizottságra ismét szükség lenne. Ma a kórházi szülészeti osztályokon nem az anya van veszélyben, hanem az újszülött; hiszen közismert, hogy staphylococcus fertőzés terjed szinte járványszerűen a csecsemő-részlegeken. A resistens bacteriumtörzseket tesszük ezért felelőssé, aminek a meggondolatlanul és helytelenül alkalmazott antibiotikus kezelés a fő forrása. De vajon nem felelős-e a kórházi személyzet is? Az antibiotikumok birtokában sem gyengülhet az asepsis elve, az orvos és ápolószemélyzet nem tehet engedményeket a tisztaság területén.

Bölcsődéinkben is járványszerűen terjednek a betegségek. Emiatt e nagy költséggel létesített és fenntartott intézmények nagyon korlátozottan felelnek meg annak a célnak, hogy a dolgozó anyák munkavégzését biztosítsák. Talán javítana valamit az üzemi bölcsőde rendszerről a területre való áttérés, hogy legalább a zsúfolt közlekedési eszközökön történő, hosszú utazás ne veszélyeztesse a csecsemők egészségét.

Beigazolódott Bennet tanár Markusovszky által közzétett felfogásának helyessége a cervix pathológiás szerepéről, hiszen túlnyomórészt innen indul ki a női szervek legsúlyosabb betegsége: a rák. De az utolsó évtizedek kutató munkája ezt a betegséget is megelőzhetővé tette: a kolpocytológia és kolposkopia segítségével a betegség még praeklinikai állapotában felfedezhető és e stádiumban viszonylag egyszerűen és jó kilátásokkal gyógyítható. Lehet-e jó a lelkiismeretünk, míg nincs ott minden nőgyógyászati vizsgálóasztalon a viszonylag könnyen beszerezhető kolposkop, amelynek alkalmazása könnyen elsajátítható. Gondolhatunk-e lelki furdalás nélkül arra, hogy tömegesen végzett rákszűrő vizsgálataink során kolpocytológia és kolposkópia nélkül csak a klinikai stádiumú rákok válnak felismerhetővé. Teremtsük hát meg a kolpocytológia tömeges végzésének lehetőségét!

Markusovszkyhoz hasonló szervezőkészség kellene ahhoz is, hogy a szülési fájdalom csillapításának kérdésében előrehaladás történjék. A fájdalom nélküli szülés is lényeges tényező lehet a szülési kedv felébresztésében. A szülészettel kapcsolatos

két legfontosabb időszerű probléma: a kevés szülés és tömeges művi abortus. Az alacsony szülési szám emelése érdekében jól megfontolt társadalmi-gazdasági intézkedésekre van szükség, amelyek a felelősségtudattal rendelkező házastársak szülési arányának növekedését segítik elő. A szülést és gyermeknevelést társadalmilag hasznos munkának kell minősíteni és ennek megfelelően értékelni. A szülési szabadság idejének felemelése 20 hétre, továbbá a 25 hónapos gyermekgondozási segély ezen elv első biztató gyakorlati megnyilvánulásai. Kérdés azonban, hogy az utóbbi intézkedés mennyire oldja meg a magasabban kvalifikált munkát végző, tehát magasabb jövedelmű nődolgozók problémáját.

A művi abortusok ellen több mint 10 éve folytatott küzdelem eredménye sem kielégítő még. Annak tudatában, hogy a jó fogamzásgátló eszköz nem

a szülések, hanem a művi abortusok számát csökkenti, örömmel és reménykedve vártuk az egyedül abszolút biztonságot nyújtó orális fogamzásgátlók forgalomba kerülését, ami a közelmúltban már megtörtént. A forgalmazását előíró rendelet meglehetősen szigorú, ami érthetően nem segíti elterjedését és a sok előírt vizsgálat a szer iránt alaptalan bizalmatlanságot kelthet. A megszerzés az adminisztratív előírások miatt is kissé nehézkes. Ha ez az eljárás be is válik, van még tennivalónk bőven.

Befejezésül idézem Markusovszkyt: „Akinek közhasznú működési tere és annak művelésére ereje és egészsége van, annak nincs oka panaszkodni... Nemes a cél, igaz az eszme, mely körül sorakoztunk; folytassuk a munkát eréllyel, kitartással, önmegtartózással”.

CAPSODERMA kenőcs

ÖSSZETÉTEL:

1 tubus (20 g) 0,02 g capsaicin, 0,5 g camphor, 0,5 g ol. tereb.-t tartalmaz vazelin típusú kenőcsben.

JAVALLATOK:

Arthrosis (osteoarthrosis), myalgia, spondylarthrosishoz csatlakozó neuralgiák, krónikus polyarthritisek (rheumatoid arthritis), egyéb arthritisek és tendovaginitisek megnyugodott szakaszában.

ELLENJAVALLAT:

Minden gyulladás aktív szakasza.
Capsoderma kenőcs által okozott ízületi folyamat aktiválódása.
A bőr túlérzékenységi reakciója.

MEGJEGYZÉS:

SZTK terhére szabadon rendelhető.
Közgyógyellátás terhére nem rendelhető.

CSOMAGOLÁS:

1 tubus (20 g) 16,60 Ft

BIOGAL GYÓGYSZERGYÁR, DEBRECEN